

EEN REVOLUTIE VAN DIENSTBAARHEID

Pamflet voor een politiek en
overheid die mensen recht doen

Christen
Unie

Hoofdstuk 1

DE BITTERE NOODZAAK VAN ANDERE POLITIEK

We hebben een ruig politiek voorjaar achter de rug. Het kabinet Rutte-3 is afgetreden vanwege het ongekende onrecht dat slachtoffers van de toeslagenaffaire is aangedaan. Na de verkiezingen van 17 maart en in het bijzonder na het 'functie elders'-debat van 1 april zijn we in een moeizame formatie beland. Maar waar eerst de vragen over een ongezonde politieke cultuur centraal stonden – 'macht en tegenmacht' – daar is het nu vooral de vraag 'wie met wie' zal gaan. Op dit moment schrijven de twee grootste Kamerfracties – die van VVD en D66 – aan een aanzet tot een regeerakkoord op basis waarvan er na half augustus met andere fracties doorgesproken moet worden over een regeerakkoord en een coalitie.

Als ChristenUnie-fractie bekijken we die moeizame politieke verhoudingen niet vanaf de maan: we weten we dat we er deel van uitmaken. Aan het eind van het 'functie elders'-debat waren er vier fracties die de motie van wantrouwen tegen demissionair premier Rutte niet steunden: de vier fracties die samen het kabinet Rutte-3 vormden. Voor ons was dat echter geen teken dat er niets aan de hand was. In het weekend na dat debat hebben we als fractie aangegeven dat het voor ons nu geen *'business as usual'* kan zijn en dat het niet geloofwaardig zou zijn als deze vier partijen nu 'gewoon' het kabinet Rutte-4 zouden gaan vormen.

Dat statement was bepaald geen olie op de golven. In de beslotenheid van persoonlijke gesprekken met collega's en in de openbaarheid van het ChristenUnie-congres heb ik mijn eigen uitlatingen nog eens tegen het licht gehouden en gezegd dat onze inzet en bezwaren niet primair persoonlijk bedoeld zijn tegen premier Rutte. Onze politieke cultuur staat of valt niet met één persoon. Tegelijk is dit nu wel het moment om weer terug te gaan naar dat wat we rondom het 1 april-debat voelden en wat ook de aanleiding was om wél met een stevig politiek statement te komen: een geloofwaardige omslag naar een andere politieke cultuur en vooral naar een menselijke, dienstbare overheid.

Na de tragedie van de toeslagenaffaire, na het uiterst trage herstel van de schade in Groningen, na de problemen met de jeugdzorg, IND en andere uitvoeringsorganisaties, na al die momenten waarop de overheid niet dienstbaar aan haar eigen burgers was, moet die omslag ook echt worden gemaakt. Er is in dit politiek onstuimige voorjaar de belofte gedaan van een omslag naar meer dualisme, meer transparantie, versterking van de rechtsstaat en meer dienstbaarheid. Als na dit alles die omslag niet gemaakt wordt, zal een bitter cynisme ons aller deel zijn. En terecht. Als er na dit alles uiteindelijk niets verandert, zal datzelfde cynisme het vertrouwen in onze hele democratische rechtsorde verder ondermijnen. Wat er dan

DE BITTERE NOODZAAK VAN ANDERE POLITIEK

op het spel staat, is het vertrouwen van burgers in het vermogen van onze rechtsstaat om de *vrijheid* en *gelijkheid* van álle burgers hoog te houden. Wat ook op het spel staat is het vertrouwen van kiezers in het politieke vermogen van onze democratie om verschillen te overbruggen en niet te laten ontaarden in bittere tegenstellingen die elke vorm van *broederschap* in onze samenleving wegdrücken.

Het komt er nu op aan dat redelijke partijen weer goed met elkaar gaan samenwerken en bovenal dat ze weer laten zien wat – in de woorden van Abraham Lincoln – democratie is: de regering *van* mensen, *door* mensen en *voor* mensen.

Dáárom, omdat we dáártoe gemotiveerd zijn, leggen wij met dit pamflet nu onze inzet voor de komende periode op tafel voor die andere, transparante politieke cultuur en voor die andere, dienstbare overheid. Het zijn niet de huwelijkse

voorwaarden, het is niet de drempel die nog even genomen moet worden voor eventuele kabinetsdeelname. We staan ook niet voor die drempel, als tiende partij in omvang, die als 'niet-wenselijk' is bestempeld en waarvan zelfs niet duidelijk is of die ook nodig is voor een nieuwe coalitie.

Dat laat onverlet dat we dit pamflet nu op tafel leggen als datgene waar wij hoe dan ook werk van willen maken – welke positie we ook in zullen nemen – omdát we niet door willen met *business as usual*. In de hoop dat de héle Kamer en minimaal de op samenwerking gerichte partijen in die Kamer hier ook werk van willen gaan maken. En in de hoop dat ook een nieuw kabinet, hoe die ook is samengesteld, hier de schouders onder kan gaan zetten. Want het komt er nu op aan dat we niet alleen praten over een andere politieke cultuur en een menselijke overheid, maar het nu vooral *laten zien*.

Hoofdstuk 2

DE BITTERE NOODZAAK VAN EEN ANDERE OVERHEID

Daar komt nog iets bij. Ons land laat zich voorstaan op de belofte dat iedereen die iets van zijn leven wil maken dat ook echt kan. De kinderen van de 'arbeider' konden immers gaan studeren en de *kleine luyden* gingen zelfs premiers leveren. Die 'meritocratische' belofte wordt nog altijd gedaan, maar het wordt steeds twijfelachtiger of die ook echt waargemaakt wordt. Groeiende individualisering heeft mensen steeds meer aan zichzelf overgeleverd. En waar de overheid probeert te doen wat het kan om die belofte waar te maken, faalt ze geregeld. Want het is niet waar dat iedereen nu gelijke kansen heeft in dit land, dezelfde voordelen en dezelfde schulden. En het is niet waar dat als het je niet lukt iets moois van je leven te maken, dat dan alleen maar je eigen schuld is.

De toeslagenaffaire heeft pijnlijk duidelijk gemaakt dat ook onze overheid soms genadeloos kan zijn voor mensen die het echt van die overheid moeten hebben. Dat het nota bene de overheid is die mensen in schulden kan storten waaruit geen ontsnappen mogelijk is. Dat er mensen zijn aan wie jarenlang ongekend onrecht is aangedaan, zonder dat ze de kans hadden om bij de overheid en bij de rechter hun recht te halen. En dat er ook een klasse is, die het leven prima voor elkaar heeft en heel goed de weg in onze maatschappij weet te vinden, die geen flauw idee had dat dit ongekende onrecht in onze samenleving plaatsvond en kon plaatsvinden.

Er dreigen in onze samenleving diepe, rauwe tweedelingen te ontstaan tussen enerzijds een vaak academisch gevormde, mondige klasse, bestaand uit mensen die door de stijging van de huizenprijzen hun vermogens zagen groeien, maar ook steeds banger worden om verworvenheden kwijt te raken. En anderzijds een onderlaag – 'precariaat' – van mensen die steeds bozer worden vanwege de onbereikbaarheid van welvaart en invloed en vanwege achterblijvende lonen en een steeds grotere ongelijkheid waarbij de overheid steeds minder in staat is die te bestrijden. En als de overheid met toelagen een poging doet, onttaardt dat in een bureaucratisch monstroom. Er groeit een tegenstelling tussen mensen die het vermogen hebben om hun leven steeds weer opnieuw vorm te geven en die hun kinderen met een jubeltonnetje aan een woning kunnen helpen. En mensen die hun huren zien stijgen en overgeleverd zijn aan de grillen van een arbeidsmarkt waarop de voordelen van flexibiliteit voor de werkgever zijn en de nadelen voor henzelf. Een tegenstelling tussen mensen die prima de weg weten in deze vaak complexe samenleving en meestal wel vertrouwen hebben in hun overheden en mensen die dat vertrouwen aan het verliezen zijn of dat al lang verloren hebben.

Bij die steeds scherpere tegenstellingen is transparante en eerlijke politiek een bittere

DE BITTERE NOODZAAK VAN EEN ANDERE OVERHEID

noodzaak. En bij die groeiende verschillen is een overheid die dienstbaar is aan álle mensen al helemaal een bittere noodzaak. Als politiek en overheid niet meer dienstbaar zijn aan de *hele* samenleving, dan verliezen ze hun zeggingskracht en legitimatie. Erger nog. De samenleving zal dan door tweedelingen verder desintegreren en we houden – zoals Job Cohen ooit zei, ‘de boel dan niet meer bij elkaar’. Nog erger. Als we nu niets doen, zouden we mensen onrecht doen en ze in de steek laten. We zouden ze niet de eerlijke kans geven hun

talenten te ontplooiën en te helpen als ze dat nodig hebben.

Het is, zoals gezegd, de verantwoordelijkheid van álle politieke partijen om bij te dragen aan een overheid en samenleving waarin die kloven niet verder groeien, maar juist kleiner worden. Dá handschoen pakken we als ChristenUnie in ieder geval graag op; het christelijk-sociaal denken biedt daar ook veel handvatten voor. In dit pamflet delen we zeven inzichten en twee keer zeven voorstellen om daaraan bij te dragen.

Hoofdstuk 3

ZEVEN INZICHTEN

1 - DE POLITIEKE CULTUUR IS NIET HET PROBLEEM, MAAR IS DE KANARIE IN DE KOLENMIJN.

Er is een nieuw antwoord nodig op de noden van onze tijd. Het politieke debat mag niet blijven hangen in soms wat abstracte discussies over dualisme, macht en tegenmacht en vrome wensen voor andere coalitieomgangsvormen. Het is waar dat de politiek omgangsvormen beter moeten, maar het debat over de omgang met macht is een afgeleide discussie. Het echte probleem is de macht zelf: de overheid heeft zich in veel gevallen teruggetrokken achter digitale loketten en is voor veel mensen onbenaderbaar en daarmee onmenselijk geworden. We hebben mensen aan hun lot overgelaten terwijl ze geholpen hadden moeten worden.

2 - ER IS EEN FUNDAMENTEEL NIEUWE VISIE NODIG OP DE OVERHEID.

Het probleem van de onmenselijke overheid is groter dan de toeslagenaffaire alleen. Kinderen verpieteren op wachtlijsten in de jeugdzorg, Groningers wachten al jaren op versterking van hun huizen, ouderen moeten hun hele leven omgooien omdat ze toevallig onder een andere zorgwet gaan vallen, mensen met schulden raken verstrikt in de kafkaëske schuldenindustrie. Het repeterend patroon is

dat een groep mensen die heel kwetsbaar is, niet goed genoeg geholpen wordt; en dat een groep mensen die zich uitstekend kon redden kwetsbaar is geworden door overheidsbeleid. Met een vaak door de Tweede Kamer geuite en vastgelegde wens om alle mensen in allerlei ingewikkelde categorieën te helpen, hebben overheidsdiensten de onmogelijke taak gekregen om iedereen van dienst te zijn, maatwerk te leveren én om efficiënt te werken. Ze hebben decennia geprobeerd om het beschermen van publieke waarden te combineren met een bedrijfsmatige aansturingsfilosofie en dat is mislukt. Het lukt niet om op die manier recht te doen aan mensen. Door eerdere politieke keuzes is de praktijk van de machinekamer van het bestuur van ons land in steeds in verregerende mate neoliberal geworden: gericht op beheersing en doelmatigheid. Er is een radicalere omwenteling nodig.

3 - VOOR VERANDERING KUNNEN WE INSPIRATIE VINDEN BIJ ONZE 'FOUNDING FATHERS'.

Ons land is ontstaan uit een vrijheidsstrijd die voortkwam uit een diep verlangen naar godsdienstvrijheid en eigen bestuur. Een bepalende periode voor onze huidige opvattingen over (gewetens)vrijheid, gelijkwaardigheid, verantwoordelijkheid,

rechtsstaat, democratie en de vrije samenleving. Maar er is onderweg iets misgegaan. Al in de 19e eeuw werd door christelijk-sociale politici als Groen van Prinsterer daar de vinger bij gelegd. Twee verworvenheden die teruggaan naar de Reformatie en zijn aangezet door de Franse Revolutie werden verabsoluteerd: vrijheid en gelijkheid. Onze gemeenschapszin – en wat de Franse Revolutie broederschap noemde – raakte erdoor aangetast. Ook in pauselijke encyclieken is daar de hele 20ste eeuw vergeefs voor gewaarschuwd. Verabsolutering van vrijheid heeft tot steeds meer individualisme geleid en maakt ons geregeld blind voor onze naaste. Absolute gelijkheid die geen verschil meer toestaat, leidt daarnaast tot grote regelzucht en beheersingsdrang en dus tot een steeds grotere bureaucratie. Mensen die het zelf niet redden, kunnen daardoor heel gemakkelijk verloren raken tussen de kille bureaucratie van de overheid en een individualisme in de samenleving dat geen naastenliefde meer kent. De onmenselijke overheid schreeuwt om een maatschappelijke en politieke tegenbeweging, die de diepere oorzaken daarvan weet bloot te leggen. We moeten terug naar de waarden van onze 'founding fathers' die niet alleen vrijheid en gelijkheid wilden, maar ook een broederschap en zusterschap in ere hielden.

Wie zich niet direct thuis voelt bij bovenstaand gedachtegoed, kan voor dezelfde gedachte ook terecht bij artikel 1 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens: 'Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.'

4 – MENSEN MAG JE NOOIT LOSLATEN, REGELS SOMS WEL.

In de meeste gevallen doet de overheid in Nederland het best goed. Het probleem is alleen dat we dat de afgelopen jaren 'goed genoeg' zijn gaan vinden. De commissie-Bosman, die in opdracht van de Tweede Kamer onderzoek deed, constateert dat Nederlandse uitvoeringsorganisaties in het algemeen goed presteren. Voor 80% van de mensen doet de overheid precies wat nodig is. Er zijn landen in Europa waar ze daarvoor zouden tekenen. Maar de commissie Bosman constateert ook dat 20% van de burgers niet goed uit de voeten kan met de wet- en regelgeving, op meerdere beleidsterreinen. De WRR waarschuwt bovendien dat ook burgers die zich normaal gesproken goed redden in een situatie terecht kunnen komen waarin ze het vermogen een probleem met de overheid zelf op te lossen, even ontberen. Alle reden om als overheid een stap extra te zetten om tóch tot een oplossing te komen. Maar op de een of andere manier hebben we elkaar wijs gemaakt dat het oplossen van de problemen van die 20% ten koste zal gaan van de beheersbaarheid van de systemen en regels die zo goed werken voor die 80%. Een krachtige mythe, die in veel debatten het argument is geworden om regels niet aan te passen, uitzonderingen niet toe te laten of individuele gevallen niet te bekijken. Door verabsolutering van gelijkheid en een taboe op ongelijke behandeling van vaak ongelijke gevallen schiet de overheid soms vreselijk tekort tegenover die ene mens die toch echt op die overheid is aangewezen. Daar waar wetten alleen maar geautomatiseerde antwoorden zijn geworden en voorbijgaan aan de nood van die ene wordt de gerechtigheid niet meer gediend.

5 - WAT NODIG IS: EEN REVOLUTIE VAN DIENSTBAARHEID.

We zijn traditioneel een cultuur met veel vertrouwen in instituties, overheid, familie en elkaar. Omdat een minderheid soms misbruik maakt van dat vertrouwen, gaat onze overheid vaak uit van wantrouwen. Met een voorspelbaar gevolg. Het wantrouwen dat de overheid oogst, heeft ze vaak eerst zelf bij burgers gezaaid. Dit is geen pleidooi voor vertrouwen als een blanco cheque, een naïeve ontkenning van het kwaad in de wereld. Het gaat om gerechtvaardigd en heilzaam vertrouwen als basis van onze samenleving. Bijvoorbeeld in het vakmanschap van mensen in de publieke sector, docenten, zorgmedewerkers en de goede bedoelingen van burgers. Er zal altijd een spanning blijven bestaan tussen vertrouwen en het misbruik dat mensen daarvan kunnen maken. Maar laat dat geen aanleiding zijn om de publieke zaak en ons onderlinge vertrouwen op te geven. Onze samenleving is geen contractuele relatie, waarin we met allerlei kleine lettertjes risico's moeten afdekken en elkaar met wet- regelgeving gevangenhouden. Onze samenleving is een verbond van mensen, een vorm van broederschap waarin mensen elkaar helpen en niet in de steek laten. De overheid is er niet om ons aan een contract te houden, om steeds meer disputen over de kleine lettertjes te beslechten, als een soort almachtige rechter. De overheid is er om dienstbaar te zijn aan onze samenleving, als beheerder van publieke, gezamenlijke belangen. Als een soort huismeester van onze gemeenschappelijke woonvorm. Om de overheid echt te veranderen, moet dat het dominante denken over de overheid worden. Daar begint de revolutie.

6 - DIENSTBAARHEID VANUIT DE OVERHEID IS IETS ANDERS DAN MAAKBAARHEID.

We moeten niet de denkfout maken dat je een steeds grotere overheid nodig hebt om mensen steeds beter te kunnen helpen. Meer ambtenaren aannemen, meer protocollen schrijven, meer regels maken; het gaat ons niet de verlossing brengen. De christelijk-sociale traditie tempert van oudsher juist de verwachtingen van de overheid. Abraham Kuyper waarschuwde bijvoorbeeld dat overheidsingrijpen altijd 'mechanisch' is en daardoor slecht aansluit op de 'organische' samenleving. Hij kreeg gelijk: precies dit ging mis in de massale, geautomatiseerde processen van de Belastingdienst, waar de overheid algoritmen de waarheid over iemand liet bepalen om daarmee vervolgens een genadeloos fraudebeleid te voeren. We hebben een overheid nodig die haar eigen beperking kent. Die weet hoe slecht systemen en regels soms aansluiten op het echte leven en daarom ruimte inbouwt om mee te bewegen. Die weet hoeveel beter de samenleving een probleem kan oplossen en daarom ruimte biedt voor oplossingen op maat. Alleen zo kan de overheid weer menselijk worden. Of beter gezegd: ruimte geven aan medemenselijkheid.

7 - DE OVERHEID KAN OOK EEN SCHILD VOOR ZWAKKEREN ZIJN ZONDER DE SAMENLEVING OVER TE NEMEN.

Samenleving ontstaat slechts uit tijd en natuur, schreef Groen van Prinsterer (in: Ongeloof en revolutie). Toch is de overheid in de afgelopen jaren steeds meer voor de samenleving gaan zorgen. Vaak vanuit de goede bedoeling haar rol als beschermer van zwakkeren waar te kunnen maken, stapt de overheid steeds vaker via subsidies of protocollering in bij maatschappelijke initiatieven. Het gevolg is vaak dat die initiatieven verdwijnen of overgaan naar de markt, waar

de overheid ze mag inkopen. Op deze manier is een deel van het maatschappelijke domein de afgelopen jaren dorre grond geworden. We zitten in een neerwaartse spiraal van een steeds bureaucratischer overheid en een steeds individualistischer samenleving. Ook hier geldt dat de overheid haar rol moet kennen. Niet beheersen of doelmatig maken, maar als huismeester faciliteren en goede zorg dragen voor stukjes samenleving die kwetsbaar zijn, door (tijdelijk) bij te springen met oplossingen op maat.

Voor een samenleving waarin recht wordt gedaan aan mensen en voor een overheid met een menselijk gezicht en een dienstbare houding, is meer nodig dan woorden. Er is nieuw beleid nodig, op meer terreinen dan binnen de omvang van dit pamflet benoemd kan worden. Hieronder een aantal voorstellen die het begin kunnen vormen van omwenteling, een revolutie van recht, menselijkheid en dienstbaarheid.

Hoofdstuk 4

ZEVEN VOORSTELLEN VOOR EEN SAMENLEVING WAARIN RECHT WORDT GEDAAN

1. TRANSPARANT BESTUUR.

Leg vast dat aan het begin van iedere zittingsperiode van de Kamer, bij de presentatie van het regeerakkoord, in een dualisme-akkoord vast wordt gelegd hoe omgegaan wordt met het delen van informatie, besloten overleg, inzage van geheime stukken, het stellen en beantwoorden van vragen. Daarnaast laat een nieuw kabinet weten hoe het de communicatie met de burgers waaraan het dienstbaar is wil vormgeven en verbeteren.

2. PARLEMENTAIRE ZELFREFLECTIE.

Het parlement is medeverantwoordelijk voor de toeslagenaffaire, maar daar is het nog maar weinig over gegaan. De parlementaire cultuur moet verbeterd worden en dat lossen we niet op met een paar noodverbandjes (zoals het afschaffen van een maandags coalitieoverleg). Er is een diepgaande bezinning nodig op het functioneren van het parlement en de instrumenten die daarbij horen. Om te borgen dat er meer tijd wordt genomen voor wetgeving wordt er een standaard bezinningsweek tussen termijnen ingepland.

3. AANWIJZINGSBEVOEGDHEID VOOR OMBUDSMAN.

De nationale ombudsman krijgt de bevoegdheid

om bindende aanwijzingen te geven aan de overheid en de mogelijkheid om maatregelen op te leggen als daaraan geen gehoor wordt gegeven.

4. CONSTITUTIONEEL HOF.

Een dienstbare overheid is niet bang voor de meetlat van de grondwet. Rechters mogen wetten nu niet aan de grondwet toetsen. Dat verbod op constitutionele toetsing wordt afgeschaft. Nieuwe interpretaties van de betekenis van de grondwet zijn daarbij wel voorbehouden aan een in te stellen Constitutioneel Hof, dat zich op verzoek van de rechter over nieuwe rechtsvragen kan uitspreken en wetgeving ongrondwettelijk kan verklaren. Ook het parlement kan rechtsvragen aan dit Constitutioneel Hof stellen.

5. GEEN OPLOSSING, DAN SNEL DUIDELIJKHEID.

Niet alle problemen zal de overheid naar tevredenheid kunnen oplossen. Als je ontevreden bent over de overheid – denk aan de Belastingdienst, UWV, IND – moet er snel iemand kunnen beoordelen of je goed genoeg geholpen bent. De overheid

moet minder doorprocederen en meer zorgen voor snellere oplossingen.

6. BETERE RECHTSBIJSTAND.

Een rechtsstaat werkt alleen als die niet afhankelijk is van je portemonnee. Verbeter de toegang tot het recht, door betere toegang tot rechtsbijstand en gratis juridisch advies. En laat alle advocatenkantoren ook bijdragen aan gesubsidieerde rechtsbijstandszaken. Advocaten die zelf geen rechtsbijstandszaken kunnen doen, bijvoorbeeld vanwege een specialisatie,

kunnen samenwerken of bijdragen aan een fonds voor sociale rechtsbijstand.

7. INVESTEER IN ONAFHANKELIJKE JOURNALISTIEK.

Een dienstbare overheid moet scherp gehouden worden door kritische journalistiek. Niet alleen landelijk, maar ook lokaal. Stel meer subsidies beschikbaar voor (onderzoeks)journalistiek, introduceer een beschikbaarheidsbijdrage voor regionale nieuwsvoorzieningen en verlaag de btw op kranten.

Hoofdstuk 5

ZEVEN VOORSTELLEN VOOR EEN MENSELIJKER OVERHEID

1. GEEF DE OVERHEID EEN TELEFOONNUMMER.

Je moet de overheid weer kunnen bellen als burger, via een centraal telefoonnummer, met bekwame zaakbehandelaars, die niet loslaten voor er een oplossing of antwoord is. Een telefoonnummer waar gewoon wordt opgenomen zonder onnavolgbare keuzemenu's en ellenlange wachttijden. Waar weer klinkt: hoe kan ik u van dienst zijn? Dat maakt niet alleen een verschil in de levens van burgers met problemen, maar verbetert ook de informatie op basis waarvan besluiten worden genomen over toekomstig beleid.

2. DE MEEST MENSELIJKE OVERHEID IS JE EIGEN GEMEENTE.

Neem gemeenten serieus als de eerste overheid waar burgers mee te maken hebben. Dat betekent dat gemeentebesturen niet als het uitvoeringskantoor van Den Haag gebruikt mogen worden. Laat veel ruimte voor eigen afwegingen in wetten die taken aan gemeenten opdragen, geef voldoende financiële middelen en vergroot de mogelijkheid van gemeenten om eigen inkomsten op te halen voor eigen keuzes. En sluit als nieuw kabinet een akkoord met de medeoverheden over doelen, taken, samenwerking en financiën.

3. ELKE WET EEN HARDHEIDSCLAUSULE.

In de aanwijzing voor regelgeving wordt opgenomen dat in wetgeving en lagere regelgeving standaard een hardheidsclausule wordt opgenomen. Daarmee wordt vastgelegd dat om menselijke redenen kan worden afgeweken van de betreffende wet of regel worden gemotiveerd. Als dat zo'n hardheidsclausule niet mogelijk is, moet dat in de toelichting op de wet- en regelgeving worden gemotiveerd.

4. EEN ALGORITME-WET.

Er moeten wettelijke basisregels komen voor het toepassen en gebruiken van geautomatiseerde processen en algoritmen door de overheid. Juist daar ligt onmenselijkheid op de loer, bijvoorbeeld in de vorm van discriminatie. Algemene algoritmen kunnen de overheid helpen, maar ze mogen afwegingen over mensen niet overnemen. Ze moeten dus begrensd worden en de overheid moet transparant verantwoording afleggen over de algoritmes die ze gebruikt.

5. NAAST GELIJKHEID OOK GENADE IN DE GRONDWET.

Het gelijkheidsbeginsel is er om burgers te beschermen tegen willekeur, niet om de

ZEVEN VOORSTELLEN VOOR EEN MENSELIJKER OVERHEID

overheid te beschermen tegen willekeur. Hardheidsclausules en discretionaire bevoegdheden moeten ook gebruikt kunnen worden als ze de toets van het gelijkheidsbeginsel niet kunnen doorstaan. We leggen in de grondwet het genadebeginsel vast: er is een ingekaderde ruimte voor politieke bestuurders om uitzonderingen te maken, zonder dat die in rechte kunnen worden ingeroepen door anderen op grond van het gelijkheidsbeginsel. De democratie controleert of een bewindspersoon dat eerlijk doet op grond van rapportages.

6. IEDER MINISTERIE EEN ZAK GELD OM PROBLEMEN OP TE LOSSEN.

Ieder ministerie en iedere rijksdienst reserveert verplicht een klein percentage van de begroting als maatwerkbudget, waarmee problemen van burgers opgelost kunnen worden.

De focus van de bureaucratie moet niet zijn om bewindspersonen uit de wind te houden, maar om dienstbaar te zijn aan mensen en de samenleving.

7. DE PRAKTIJKAMBTENAAR.

Neem op ieder ministerie mensen uit de praktijk en ervaringsdeskundigen aan, die parttime meedenken met beleid. Op het Ministerie van Onderwijs werken op deze manier bijvoorbeeld al leraren en schoolleiders. Geef ambtenaren die tijdelijk parttime op een school, in een ziekenhuis of bij een woningbouwstichting willen werken daarvoor praktijkverlof. Herstel de beroepseer van ambtenaren en hervorm de aanstellingsprocedure voor topambtenaren, waarbij in de top van ministeries en diensten niet alleen wordt gekeken naar bestuurlijke kwaliteiten maar ook naar kennis van de zaken.

**Christen
Unie**